

LUND UNIVERSITY

Var skall de stå - de unika föremålen

Jönsson, Karl G; Sandström, Lasse; Bäcker, Mats

1980

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jönsson, K. G., Sandström, L., & Bäcker, M. (1980). Var skall de stå - de unika föremålen. Lunds Universitets Publikationer.

Total number of authors:

3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Rapport avslöjar forskarens ovilja att lämna sin plats på universitet

Forskningens och forskarnas situation i Sverige har under en längre tid varit livligt debatterad. Diskussionen berör frågor som universitetsläraarnas möjligheter att bedriva forskning, en tung byråkratisk hämmande inverkan, löner och andra anställningsförhållande etc.

Under senare delen av 70-talet genomförde UNESCO ett internationellt projekt "International Comparative Study on the Organization and Effectiveness of Research Groups". Där studerade man förhållandena i, förutom Sverige, Finland, Polen och Österrike.

I den svenska delen av undersökningen deltog bl a fil dr G r a n j e n s e, som skrev sin doktorsavhandling "The Swedish Academic Market Place - the Case of Science and Technology", vilken framlades vid sociologiska institutionen i Lund våren 1979.

Jense har nu gjort en svenskspråkig sammanfattning av sin doktorsavhandling och den presenteras i en rapport från forskningsrådsnämndens delegation för studier av forskning och forskningsorganisation (STUFO) Nr 29-U "Forskaren och högskolan - naturvetenskap och teknologi i Sverige".

En mycket kort sammanfattning av rapporten visar att den svenska forskaren i naturvetenskap och teknologi inom högskolan:

- upplever otrygghet i anställningen
- ofta arbetar i grupp
- inte ägnar sig åt forskning mycket mer än halva arbetstiden
- är ovillig att lämna universitetet
- forskar mindre och administrerar mer med stigande erfarenhet och status
- har ett arbete med påvisbara könsskillnader

På grundval av de empiriska data som Jense presenterar avslutar han sin fram-

ställning med en åtgärds katalog, meddelar Forskningsrådsnämnden.

För ytterligare information angående rapporten "Forskaren och högskolan": forskningssekreterare R o g e r S v e n s s o n, tel 08/75 15 80.

... men här erbjuder man möjligheten att prova på

Fosam's regionala arbetsgrupp vid Lunds universitet går i dagarna ut med en fråga till lärare/forskare om intresset för att arbeta en kortare eller längre period utanför universitetet. I korthet innebär den pågående försöksverksamheten att universitetet ger intresserade forskare/lärare tillfälle till arbete utanför universitetet under 6-12 månader. Universitetet kvarstår som arbetsgivare under den tid läraren/forskaren tjänstgör på företaget/myndigheten och hon/han, bibehåller tjänst och institutionen lön. Institutionen får tillgång till medel för vikarie under den tid läraren/forskaren är borta. Avsikten med försöksverksamheten är att vidga kontakterna mellan universitet och arbetsliv och att de erfarenheter läraren/forskaren tillgodo gör sig ska kunna inverka positivt på forskning/utbildning. Läraren/forskaren har möjlighet att tjänstgöra inom alla delar av näringslivet och även den offentliga sektorn (stat, kommun, landsting). Organisationer m.m. inkluderas.

Sedan försöksverksamheten i Lund igångsattes har 32 lärare/forskare tjänstgjort på arbetsplatser utanför universitetet.

I sammanhanget bör också nämnas att lärartjänstutredningen i sitt betänkande bl. a. föreslår att förutsättningar för att ge lärare/forskare i högskolan anknytning till yrkeslivet utanför högskolan förbättras, att tjänstgöring utanför högskolan ska ha meritvärde och att möjlighet till fortbildning ska vara regelbundet återkommande (t.ex. vart femte år).

Intresserade kan vända sig till Kerry Persson, Fosam, Lunds universitet, Box 1703, 221 01 Lund eller telefon 046/12 41 00/872 eller 118.

Lunds universitet rymmer åtskilliga unika samlingar inom sina institutionsvägar. LUM presenterar en av dem, den Triewaldska instrument-samlingen, på de följande sidorna. Den samlingen är på väg från Lund - om chefen för Malmö tekniska museum får igenom sina ideer om en för svenska förhållanden unik uppläggning av sitt museum.

Lundapatrioter protesterar, men debatten om de Triewaldska instrumenten ställer en ännu viktigare fråga på sin spets: Är det äntligen dags för universitetet att ta ställning till hur man bäst ska utnyttja de resurser som idag ofta bara samlar damm? Idag finns den Triewaldska samlingen, eller vad som finns kvar av den, i glasmontrar under ett snedtag bakom Fysikum's B-sal. Ett vackert blickfång på vägen till kopieringsapparaten, men knappast en värdig inramning för en världsmunik-samling. Ide och lärdomshistoriken R o l f L i n d b o r g talade om en världshistorisk skandal när dyrgriparnas vidare öden debatterades på Fysikum förra torsdagen. Han kräver att samlingen lyfts fram i ljuset på ett sätt som gör den användbar för mer än fysikstudenternas introduktionsrunda och somliga institutionsbesökares nöjeslöje.

Här finns ju material för att man ska kunna börja diskutera den världshistoriska frågan varför man ungefär samtidigt under 1600-talet på olika håll i Europa började försöka "hämma naturen" i laboratorieförsök. Samlingen måste presenteras i sitt rätta sammanhang, och den ska finnas här i Lund!

- DET FINNS 50-KORT!

P e r R a g n a r s s o n, chef för Malmö tekniska museum, är helt överens med Rolf Lindborg snär som på en detalj. Samlingen bör finnas på museet i Malmö:

- Vi har ett vävningsplan på 800 kvadratmeter som vi vill ägna åt naturvetenskap. Vi har börjat skissa på en uppläggning som börjar med astronomi-tidmätning och rymdforskning. Det vore naturligt för oss att starta med den Triewaldska samlingen som pärlan i infattningen!

Per Ragnarsson föreslår en samverkan mellan Lund och Malmö där Malmö står för den allmänna bilden av den teknikhistoriska utvecklingen, medan institutionerna i Lund erbjuder möjligheter till fördjupningar. I debatten på Fysikum påpekade han också att avståndet mellan Lund och Malmö är jämförbart med avståndet från Stockholms city till Tekniska museet.

- Och det finns ju 50-kort, tillade han för att ytterligare ställa lundsiska farhågor.

DEPONERAS I MALMÖ

Nu råder det inte krig mellan Malmö och Lund. Ide- och lärdomshistorikern Rolf Lindborg skulle

LUM-reportage GRUPP FEM:
KARL G JÖNSSON och
LASSE SANDSTRÖM/text
MATS BÄCKER/bild

Var ska de stå unika föremålen?

gärna se delar av samlingen på filosofiska institutionen, men han ser hellre en vettigt upplagd utställning i Malmö än några små glasmontrar i Lund. I vilket fall som helst rör det sig ju bara om en interimistisk deposition - äganderätten stannar i Lund. På fysiska institutionen är man i stort positiv till en förflyttning. Per Ragnarssons förfrågan har bordlagts för att man ska ta reda på huruvida äganderätten till klenoderna ligger hos institutionen eller hos universitetet. Den frågan ligger just nu hos rektorsämbetet.

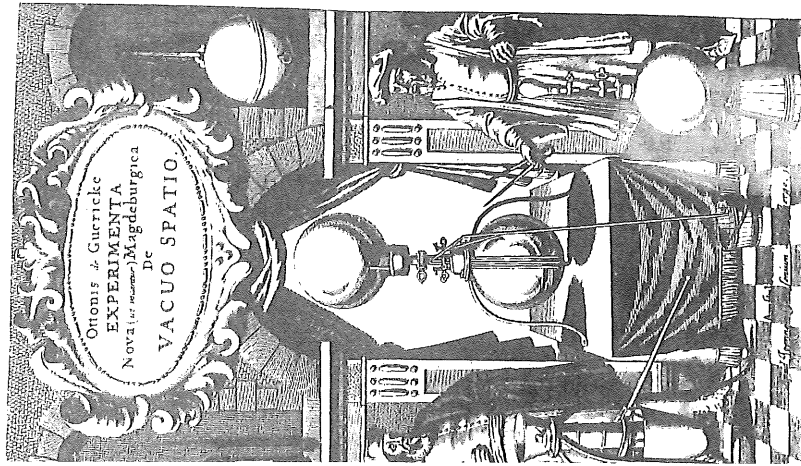
Snart måste man ta ställning till större, och på sikt mycket viktigare frågor:

Hur ska man bäst tillvarata de resurser som universitetets samlingar potentiellt är?

Hur mycket får det kosta att utnyttja tidigare generationers erfarenheter?

UHÄ:s senaste petita tar upp pengar för upp-rustning av universitetens naturvetenskapliga museer - totalt 5 miljoner kronor över tre år. Hur långt har man planerat i Lund?

LUM 14(80)7-10

Menlös muta för att få en professor - pärlan i Lunda- samling

På vinden på fysiska institutionen vid Lunds universitet står en samling gamla apparater. Det är den Triewaldska samlingen som kom till Lund på 1730-talet. Att det inte bara är gammalt skräp, bevisas bland annat av att LUM som andra tidning efter amerikanska LIFE gör ett reportage om samlingen...

Otto von Guericke's luftpump är diamanten i samlingen, och den som lockade amerikanska journalister över Atlanten. Med denna pump bevisade den magdeburgska borgmästaren Guericke att luften utövar ett tryck.

Detta skedde 1654. Vid en uppvisning inför kejsaren och furstarna vid riksdagen i Regensburg höll Guericke en storslagen föreläsning. Han lät foga ihop två kopparhalvklot genom att suga ut luften ur det klot de bildade. Sen spände han åtta par hästar för vardera halvkloten. Hästarna lyckades inte skilja kloten åt. Först när Otto von Guericke genom en liten luftkran släppte in luften gick kloten att skilja.

Otto von Guericke höll stor föreläsning för kejsaren och furstarna vid riksdagen i Regensburg 1654. Med hjälp av åtta par hästar åskådliggjorde han vilken kraft som finns i en kula där man sugit ur luften. Hästarna lyckades aldrig skilja de båda halvkloten. Längst ned till vänster ses luftpumpen i Triewaldssamlingen på fysiska institutionen i Lund.

Kanske tycker en nutida fysiker att Guericke's experiment inte är mycket att hänga i julgranen. Men på 1600-talet tyckte man annorlunda. Det är alldeles säkert. Uppstöcket hjälpte till att spräcka myten om jorden som världens mitt. Det var också första steget till uppstöcket av syret.

Guericke's luftpump står idag på fysiska institutionen i Lund. Vägen dit har varit lång och krokig. Det börjar med att Guericke, i svensk tjänst, säljer hållare över Magdeburg i svensk tjänst, säljer pumpen till en svensk livrälskär vid namn Hereus. Hereus tar med pumpen till hemlandet.

Till Sverige kommer vid denna tid Märten Triewald. Han har en längre tid vistats i England och blivit särskilt kår i mekaniska apparater. Triewald övertar pumpen och åren 1728-29 håller han en serie uppmärksammade föreläsningar över "Nya Naturkunnigheten" på Riddarhuset i Stockholm.

Som assistent vid sina föreläsningar har han en uppsalastudent vid namn Daniel Menlös. Och det är denna Menlös som donerar pumpen till Lunds universitet.

Det sker på ett minst sagt diskutabelt sätt. Menlös söker tjänsten som matematikprofessor i staden. Som enda merit lovar han att donera samlingen. Men det räcker. Den rara Triewaldska samlingen lockar.

- Menlös använde samlingen som hävstång för att få professorstjänsten helt enkelt, berättar Rolf Lindborg, ide- och lärdomshistoriker.

Något mer positivt omdöme om Daniel Menlös är svårt, för att inte säga omöjligt att finna. Så till exempel skriver Martin Weibull och Elof Tegner följande i Lunds universitets historia från 1868:

- De spår han lmnat efter sin verksamhet vid universitetet visa honom företädesvis såsom deltagare i det akademiska konsistorii strider, och det minne af en häftig, orolig fridsförare inom det

diametern av en metallkula och dess vikt, rita plankartor till befästningar, göra olika geometriska beräkningar samt avläsa hur man bygger en kanna Fierding Ohl (31,08 liter). För att nu bara nämna några av stavens finesser.

Med stavens hjälp kan man alltså utläsa kantlängderna för olika kärl med bestämd volym. Ett bokstavigt bevis för detta är de fem måtkärlen som Stiernhielm lät göra. De fem kärlen är "Kannan", "Halvstoppet", "Sextarius", "Römer" samt "Quartula".

"Kannan" innehåller 100 Stockholms-uns, dvs 2,63 kg färskt vatten. 100 Stockholms-uns är lika med 96 romerska uns.

"Halvstoppet" i sin tur rymmer 50 stockholmska lod (på ett skålpund går 48 lod) vilket är det samma som 664 gram vatten en dryg fjärdedels kanna.

"Sextarius" är egentligen ett gammalt romerskt vinmått, utgörande en sjättedels congius eller 1/48 amphora. Rymden är 534 gram vatten.

"Römer" innehåller 10 stockholmska uns, 263 gram vatten eller 1/10 kanna.

"Quartula", också kallad jungfrun, rymmer tre romerska uns, motsvarande 83,1 gram vatten.

Denna uppräknin av gamla vikter och mått förbryllar kanske läsarna. Vi har ju enklare mått idag. Men allt har sin början i Stiernhielms reformer.

Hans ideer kan sammanfattas så här:

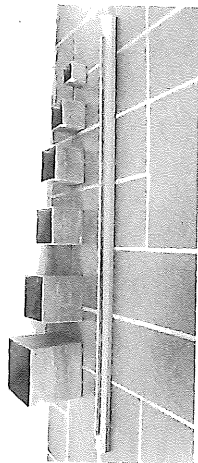
1. Decimalsystemet läggs till grund för all indelning i enheter.
 2. Vikten görs till primär enhet.
 3. Vattnet definieras sambandet mellan mått, mål och vikt.
- Stiernhielms måttstav och måttkärl finns idag på kulturlinjen.

MEDDELANDEN

NYA ÖPPETHÅLLANDE TIDER: Studiemedelsnämnden Clemensstorget 5 i Lund har numera öppnat på följande tider: besöks tid 08-13 måndag-fredag och telefon tid 09-11 måndag-fredag. Telefon: 046/15 00 80

DEN FRAMTIDA radiotelegrafistutbildningen är titeln på UHÅ-rapport 1980:17. Rapporten kan rekryteras från UHÅ, Box 23 501, 104 30 Stockholm eller telefon 08/24 85 60

NY UTGÅVA av UHÅ:s lilla behändiga fickbroshyr Higher Education and Research in Sweden 1980/81 - same facts and figures finns nu uttryckt och kan rekryteras från Informationssektarietat, Lunds universitet, Box 1703, 221 01 Lund eller telefon 046/12 41 00/500.

Stiernhielms måttstav och mållkärl är två andra godbitar i Triewaldska samlingen. De finns idag på Kulturlinjen i Lund. Stiernhielm fick i uppdrag i mitten av 1600-talet att bringa reda i förvirringen om mått, mål och vikt. Det var då måttstaven och mållkärlen kom till. Stiernhielms arbete är av största intresse för måttväsendets historia i Sverige.

lugna akademiska lifvet, han såsom sådan efterlemnad, länder föga till hans berömmelse. Men han tog hit den triewaldska samlingen. Och det var inte kattskit.

Av samlingens 327 nummer finns idag endast 70 bevarade. Under årens lopp har en del sålts eller auktionerats bort.

Man vet till exempel att studenten Broström år 1841 inhandlade ett solsystem för 8 skilling banco. Men det finns godbitar kvar förutom luftpumpen.

Stiernhielms mållkärl och måttstav är sådana. Dessa rymdmått av tenn (daterade 1664) och måttstaven av mässing är av största intresse för Sveriges måttväsendes historia.

Vid tiden för deras tillkomst rådde stor förvirring i landet om enheterna för mått, mål och vikt. Några allmänna principer fanns inte och skalden och språkforskaren Georg Stiernhielm fick i uppdrag att bringa reda i förvirringen. Tyvärr fick han inte fullfölja sitt arbete, hade han fått det så hade vi svenskar ett metersystem 200 år tidigare.

Mässingstaven är 91 cm lång och 8 mm bred. Den är full av skalor med namn som Linea Carolina, Linea Geometricum och Calibra Stockholm. En skala anger stockholmsfoten (29,679 cm) uppdelad i tio delar, en annan ger för första gången möjlighet att mäta det som inte går att mäta.

- Linea Carolina är en Stereometrisk Mål- linia i lika delar inställt på Mått och Wicht i friskt Watern/ förmedelst hwilken man med mätande väger/ och med wägande mäter allehandha materiers Soliditet i Wåto och Torro/ ja, både det som omäteligt och obewägeligt är, skriver Åke Rålamb i "Adelig Öfnings Första Tom" år 1690.

Vidare kan man med hjälp av staven beräkna guldhalt i en kedja, ange sambandet mellan

FRN och IVA vill hjälpa icke-specialister

Bra forskningsstatistik är en av förutsättningarna för långsiktig forskningsplanering. Tidigare har saknats tillförlitliga uppgifter om hur stora resurser som satsats på forskning och utveckling (FoU).

Detta påpekades bl a av forskningsrådsutredningen Formerna för den offentliga FoU-statistiken, liksom dess innehåll, övervägs för närvarande.

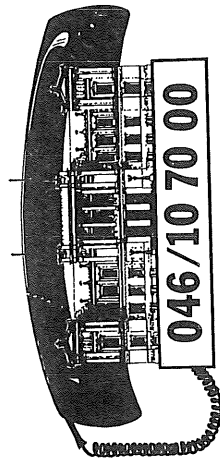
Syftet med häftet »Statliga anslag till forskning och utveckling 1979/80» som utarbetats av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och forskningsrådsnämnden (FRN) i samråd, är att ge en översiktlig bild av de statliga FoU-satsningarna för intresserade utanför specialisternas krets.

Forskningsstatistiken i häftet grundas på en analys av 1979 års budgetproposition, utförd av statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av FRNs delegation för studier av forskning och forskningsorganisation (STUFO).

»Statliga anslag till forskning och utveckling 80» ingår i FRNs rapportserie som nr 31-U och kan beställas från FRN:s informationssektarietat, Monica Saarinén eller Gertrud Nilsson, telefon ca Saarinén eller Gertrud Nilsson på telefon 08/ 15 15 80.

Ytterligare information om rapporten: forskningssekreterare Roger Svensson, FRN, telefon 08/ 15 15 80 eller civilingenjör Lars Schaff, IVA, telefon 08/22 07 60.

Nytt telefonnummer till Lunds universitet

från 6 oktober 1980

ARKIVMUSEET I LUND BLIR FÖRST I VÄST MED KONST FRÅN ÖST

I maj 1979 besökte Arkivmuseets i Lund båda intendenterna Moskva, inbjudna av ryska kulturministeriet för att studera den offentliga konsten där. Resultatet av resan har blivit en utställning av den offentliga monumentala konsten i Sovjetunionen från 1917 fram till idag.

Det är första gången man i väst gör en samlad presentation av denna konst. Missa inte tillfället att se den unika utställningen som omfattar målningar, teckningar, skulpturer, vävnader etc.

Utställningen har vernissage lördagen 27 september och pågår t o m 2 november. Arkivmuseet har öppet alla dagar kl 12-16, dessutom onsdagar 19-21.

